

Falióra

Kosztolányi híres képsora az első világháború elejéről: a sajtóharang és ingaóra... minden, ami az éji otthonban száguld velünk az úrön át... fokozza rettegésünket, hogy életünk tán csak negyven, ötven, hatvan év. Kosztolányié alig lett több ötvennél. Szép Ernő... de erről kétszer-háromszor is írok, „jó-ízléssel-mindig-másképp”, itt. A versszakokat megválogattam, a kép teljes. A szív mintha más valaki lenne. Magam rengeteg „mindent” tanultam Szép Ernőtől (is), jó, Kosztolányitól, de még dalszövegek is elemi hatással voltak rám. Ideidézem, nem röstellem (csak a dallam hiányzik, na, ez a „Szélmalmok”):

A szótlán szoba lakója
Egyszer csak fölpillant a falra,
Meglátja és csak hallja, hallja
Hogy ketyeg fönn a falióra.

Igy vagyok én az én szívemmel,
Gondolkozás közt elalélva
Nagy-nagy csöndben meghallom néha,
Hogy a szívem ver, a szívem ver.

(...)

De rég nem vettem szívem észre,
De rég találkoztunk mi ketten.

Mint hegedű a rázárt tokban:
Szól szívem, szól, oly távol innen.
Túl kabáton, mellényen, ingen
A szívem szól mélyen, titokban.

(...)

Egy ájult perc míg a szívem ver,
Mintha nem élnék, nem én volnék,
A népek közt nem én loholnék
Erre-arra néma szívemmel.

Ez a kettősség, sőt, ha szerény személyünket is bevonjuk („benn hagyjuk”), ez a hármasság: ez teszi, hogy a líra logika (a lélek logikája), de nem tudomány.

Szerény kísérletemmel szeretném bizonyítani, hogy a lírától való (valló) írás szinte tudomány mégis.

Szép Ernő lét-kérdései

Könnyű azt mondani, Szép Ernő egzisztencialista volt, mert mindig a jelenségeink mögött kontinentális talap-falként magasodó-lapuló „lét”-re kérdezett, illetve a jelenségeket azonnal erre a háttér-elemre vonatkoztatta. Tudjuk, egzisztencializmus-meghatározásomat: az egzisztencialista ugyanúgy „létezik”, mint bárki más, csak folyton erről beszél.

De azt sem nehezebb ma már megállapítani, hogy a mostani elit-közhelyek felfedezőinek egyike volt a mi írónk. Hiszen a leginkább közkeletű, épp hogy alkonyati, koraesti előadásokban, vitákban előforduló fogalmak, kérdések stb. megállapítója, leszögezője. Nem az, hogy „mit csináljak és miért”, nem az, hogy „mások – az a pokol”, hanem hogy „miért vannak egyáltalán más emberek?” minek érzékelnünk őket stb., s mintegy az egészség határain belülre hozott enyhe abszurdum elhivatottja ő.

Megfogadtuk, nem fárasztjuk az olvasót megannyi különlegesnek is nevezhető helyen, a versben pl., a *Néked szól* etc. végső megfogalmazásainak és megfogalmazási bizarrságainak kontrasztjaira felhívogatva a figyelmet, a prózai darabok oly bőséggel felelgetnek egymásnak, hogy mintegy egymást magyarázzák... és ráerőltetni senkire nem akarnánk felfogásunkat, hogy itt épp a költői, jó-prózai megfogalmazás okán-révén van szó (a legtöbb kis darab, szemelvény, töredék soraiban) alapfelismerésekről, melyek azonban nem válnak közhelyszerűvé, mert... költői, jó-prózai a megformálásuk.

Ajánljuk Szép Ernő prózáját elsősorban azoknak, akik nem a kommersz dzsesszt, nem a divatos festészetet, nem a mindig oldalba-bökő irodalmi „tanulságokat” szeretik, akik nem favoritra játszanak okvetlenül, ám józan ésszel hajlandók elfogadni az elementárisat is eközben, az evidensnek ígérkezőt, s nem keresnek külön utakat a „rendkívüliség” hiúságának jegyén. A prózai darabokban nem leljük viszont a kicsit nekilódult áradást, ami a *Jóság, jóság* v. az *Adjátok vissza* etc., e laza versek jellemzője.

Bűneim

A vallomások hang nem kíván kommentárt. Az emberi lélek mélyeit járjuk Szép Ernő vezetésével. Mennyi árnyalat! A mindig-ugyanaz mennyire ámulatosan a mindig-más! A kis darabok (Szép Ernő egyik életrajz-ismertetője szerint, jeleztük, prózaversek) némelyikének megadjuk a címét, másutt csillaggal választjuk el a szövegecskéket. Ezzel tanulmánykötetünk szövegyillusztrációs részének végére is értünk. Könyvünk harmadik részének kettős címe kettős kérdés. Azokat a jegyzeteinket nem akartuk – mindezt másutt szintén elmondtuk – a prózai darabkák terhére közölni, zavaró lehetett volna a hatás.

Szép Ernő az igazi nemes értelemben vett önisméltés professzora, sebész tanára. Nem kell mentegetőznünk hát, hogy mind az ő idézésével, mind kommentárjainkkal igenis bocsátkoztunk kisebb ismétlésekbe, melyeket demokratizmus okán vállalunk. Vagyis: az olvasók esetleg csak emiatt, esetleg csak ott stb. néznek bele a kötetbe, lapozgatnak né tán, szerették volna ezért, ha némely támpontot azonnal (hamar) megtalálhatnak. Aki a Nagy Kék Jelzést követi, esetleg a Pudumatpl-hegység (kitalált név) pepita jelsorát, nem panaszkodik, ha a jel (szóisméltés ez is) sokat ismétlődik. E jelben búcsúznak a *Próza* részciklustól.

Kegyelem fejünknek a „barbár” töredékességért.

Szemelvények, töredékek

NEM MEREM A SZÁM KINYITNI

Nem merek a háború felől szólani. Még mindig hallgatók. Nem merem a szám kinyitni. Örülök, hogy senki se tud rólam, hogy az emberek nem vonnak felelősségre. Csend van. A szívem verése elállott. Így állok itt, a homlokomban robbanás, a szemem és a szám el van meredve. Csodálkozom, emlékezem és nem hiszem! Úgy állok, mint a szobalány, aki leejtette a vázát.

Leejtettem a világot.

A SZIVEM NEM REPEDT MEG

Nincs igazam, mert a szívem nem repedt meg. Hiába lamentalok, hiába nyögök, hiába tiltakozom itt, hiába csapom össze a kezem, hiába hüledezek. Nem repedt meg a szívem e közt a világ közt. Nem lehet nekem hinni. Itt van az emberszív az én szekrényemben, itt van az én tulajdonomban, és ez a szív kibírta, nem hasadt meg. Ha üveg lett volna, vagy ha érc volna ez a szív, akkor megrepedt volna a fájdalom nyomásától. Így képzelődöm. De ez nem igazolja ezt a szívet. A szívem nem repedt meg, megvan anatómiai épségében. Nem tört el a szívem. Most már mindent szabad az embereknek.

KÉPTELEN VAGYOK

A járdán gyalogolok és az eget látom az ucca felett és az ablakokat látom, hogy élnek mint a szemek vagy mint a vizek és észreveszem a falak színeit és meglátok élőfákat a járdából felállani, hangok szólnak be a fülelem és ez mind kivilágítja homlokomon az eszméletet és gondolkozást hajt a fejemben. Az eszméletet, a gondolkozást nem kapják meg tőlem azok az emberek, akik elmennek mellettem. Avval, hogy csak úgy magamban némán eszmélek és gondolkodom, úgy sejtem sikkasztó vagyok. Az emberekkel közölnöm kéne gondolkozásomat, amit szavakkal nem tudok követni magamnak sem, oly gyors, oly sok, oly széles a gondolkozás, az valami úszó sakktabla, melyen veszett játék ugrál, a tüeső ködben vagy egy darab parázs gőzös színjátékszása vagy micsoda, nem tudom. Ha a gondolkozás hangosan folyna, mint a hangos patak, hogy hallanák a gondolkozást, akik elmennek mellette. De, ha hallanák is a gondolkozásomat mások, ha magamnak az az adományom volna, hogy a szám mint a diktafón úgy adná amit gondolkodom, akkor is azt az érzést, amit a felnyitott és a született ucca, a lehellhető levegő bennem teszen, az érzést, az érzésnek az élvezetét nem bírom közössé tenni, hiszen lehetetlen. Pedig ez az élvezet, ha az embereknek átadhatnám, ha azt óbennük éreztethetném, több volna s jobb volna az, mint az egész költhető költészet. Émelyedek magamtól és alélok tehetlenségemben. A legkülönbet, az igazi igazat, az egyetlent, amivel szolgálhatnék, azt nem tudom kiadni.

ÁRULÓ VAGYOK

(...) Elárultam a költészetet. Úgy teszek, mintha elhinném, hogy a vers egy pohárka likőr vagy egy skatulya cipőkrém, mert hisz ára van. Kereskedő vagyok, nem költő; a verssel befestett papírt eladom. Papírkereskedő vagyok. Mit ér egy szívdobbanásom, amely olyan gömbölyű s olyan tüzes és olyan óriási mint a Föld? Mennyit ér a Föld? Mennyit ér egy sóhajom, amely hosszabb mint az Egyenlítő? Meg lehet azt fizetni? Mennyit ér egy rím, egy jelző, egy hasonlat, egy csöpp sós igazság, amit a szememből kisajtoltam? Ki szabhatja meg a pénzbeli értékét a fájdalomnak, mely szívem öltözőjéből ajkamra szökik, zenével mint az énekesnő? Szabad pénzt várnom, pénzt elfogadnom, követelnem a kék lángért, amely hajamról elillan, szabad azért pénzt kapnom, mint a kávéházi bűvészek? Szabad elviselnem, hogy homlokomra, a pólus havára, bankót ragasszanak nyállal, mint a muzsikuscigány homlokára? Szabad lealacsonyodnom a királyig, aki civillistát kap? Hisz én a király koronájának a csúcsán állok a ballábam nagyujjának a hegyével és a jobbkezem mutatóujja hegyével az esthajnalcsillagot érintem: én a király fölött a művész vagyok.

Lángban állok és jajveszékelek az ifjúságért, verset írok. Meg lehet az ifjúságot fizetni? Mennyit ér az pénznemekben, értékpapírban, műkincsekben, földbirtokban, nyersanyagban? Mit ér, mennyit, az igazságok fölé havazó igazság, a belátás, a sajnálat, a szeretet, az elmúlás, a madaras, harmatcsöppes,